

СЕКЦІЯ 2

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

КОНСТРУКЦІЯ ТІЛА ТА МОРАЛЬНОЇ ПСИХІКИ В ПСИХОАНАЛІЗІ¹

CONSTRUCTION OF BODY AND MORAL PSYCHE IN PSYCHOANALYSIS

У статті конкретизовано психоаналітичні позиції конструювання тіла та моральної психіки людини. Теоретичний дискурс зосереджений в контексті аналізу історії людини та в історії психоаналізу як «впізнання себе в обличчі матері» (матір наділяє тіло дитини афективними та лібідинальними інвестиціями, які є основою первинних рис Я), «дитина перед дзеркалом» (диференціація власного відображення у дзеркалі символізує початок процесу ідентифікації) та «З. Фройд перед дзеркалом» (ставлення людини до старості та постарілого тіла спрямовує життєву активність до близькості смерті та актуалізує анімістичні образи витіснених дитячих комплексів та подоланих первісних вірувань). Також зазначено про необхідність врахування фаз статевого дозрівання та дорослості, які призводять до тілесних змін, втрат та набуття досвіду. Розглянуто положення щодо засвоєння тілом досвіду в проєкті наукової психології З. Фрейда, в якому психоаналітик розглядає функціонування нейронної сітки як термодинамічну модель, яка відповідає за виникнення збуджень, асоціацій та патернів поведінки, які є залежними від переживання задоволення засобом розрядки. Процес гальмування розрядки відбувається за допомогою вторинних психічних процесів, які транслюють еґо-рівень свідомості (моралі). У фрейдівському дискурсі саме моральний рівень психіки пояснює, чому тіло може бути не тільки об'єктом задоволення, але й об'єктом страждання, туги чи сорому. Визначено, що конструкт тіла є базовим субстратом людською життєдіяльністю, що містить внутрішню тілесність як вісцеральну сукупність органічних процесів, та зовнішню тілесність, оформлену в «образ тіла». Зазначено, що конструкція тіла формується у відповідності із історичними факторами суб'єктивності. Конкретизовано загальний алгоритм конструювання тіла у психотерапевтичній і клінічній практиці через інтерпретацію тіла як біо-нейро-психотворення, в якому об'єднані внутрішні та зовнішні чинники узгодженої активності та наближення до ідеалу здоров'я, краси та досконалості.

Ключові слова: образ тіла, моральна психіка, «впізнання себе в обличчі матері»,

«дитина перед дзеркалом», «З. Фройд перед дзеркалом».

The article specifies psychoanalytical positions on the construction of the human body and moral psyche. The theoretical discourse is focused in the context of the analysis of human history and in the history of psychoanalysis as "self-recognition in the mother's face" (the mother endows the child's body with affective and libidinal investments, which are the basis of the primary features of the self), «the child in front of the mirror» (the differentiation of one's own reflection in the mirror symbolizes the beginning of the identification process) and "Z. Freud in front of the mirror" (a person's attitude to old age and an aged body directs vital activity to the proximity of death and actualizes animistic images of repressed childhood complexes and overcome primitive beliefs). It is also mentioned the need to take into account the phases of puberty and adulthood, which lead to bodily changes, losses, and the acquisition of experience. The position regarding the assimilation of experience by the body in the project of Z. Freud's scientific psychology is considered, in which the psychoanalyst considers the functioning of the neural network as a thermodynamic model that is responsible for the emergence of excitations, associations and patterns of behaviour that are dependent on experiencing pleasure as a means of relief. The process of inhibition of discharge occurs with the help of secondary mental processes that translate the ego-level of consciousness (morality). In Freudian discourse, it is the moral level of the psyche that explains why the body can be not only an object of pleasure, but also an object of suffering, longing, or shame. It was determined that the body structure is the basic substrate of human life, containing internal corporeality as a visceral set of organic processes, and external corporeality framed in the "body image". It is noted that the construction of the body is formed in accordance with the historical factors of subjectivity. The general algorithm of body construction in psychotherapeutic and clinical practice is specified through the interpretation of the body as a bio-neuro-psycho-formation, which combines internal and external factors of coordinated activity and approach to the ideal of health, beauty and perfection.

Key words: body image, moral psyche, "self-recognition in mother's face", "child in front of the mirror", "Z. Freud in front of the mirror".

УДК 159.964.21

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.51.7>

Вірна Ж.П.

д.психол.н.н.,

професор кафедри педагогічної та вікової психології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

¹ Подяка Папському католицькому університету Парани (PUCPR) (м. Курітіба, Бразилія) за сприяння проведенню дослідження.

Постановка проблеми. Життя людини розпочинається з її біологічного тіла, яке проходить довгий шлях від народження до смерті. У цьому проміжку від народження до смерті, саме біологічне тіло, окрім того, що відповідає за біологічні функції людини, ще й повинно утворити себе. Тобто конституція тіла знаходиться в постійному процесі розвитку, який зазвичай піддається змінам і спостереженню, й, за необхідності й конструюванню. Недарма в свій час З. Фройд наголошував, що «Я – це насамперед тілесне Я, яке є не просто поверхневою сутністю, а проекцією цієї поверхні» (переклад з порт. мови мій – Ж.П.) [18, с. 40]. Така психоаналітична позиція дуже добре пояснює зміст відображення способу соціального функціонування людини. Тобто проекціями поверхні тіла можна вважати будь-які тілесні модифікації як дії індивідуума, які санкціонуються ним або засобом певного групового пакту і соціального зв'язку над його тілом, з наміром перетворити його в остаточний матеріальний факт споглядання.

Йдеться про різноманітні тілесні втручання, які навіть схвалюються медициною, як-от силіконові імпланти, дієти та інші наукові процедури, які проводяться за підтримки офіційної медичної науки, а також різноманітні радикальні форми тілесного втручання, як-от: самобичування (самобиття), яке розглядається як випробування з метою возвеличення і піднесення людини; жертвопринесення, голодування, які передбачають анулювання суб'єкта у вірі задля спасіння людства чи то відпущення гріхів, і, навіть, в останню спробу існування через страждання; тіло як розвага для насолоди публіки (змішані бойові мистецтва) та як професія в проституції; татування, коли тіло отримує нову шкіру, яка обирається її власником з конкретним надписом; пірсинг з проколюванням шкіри та зміна форми тіла шляхом введення металів різноманітних форматів і розмірів; патологічне ожиріння і анорексія як варіанти приховування нестерпної нестачі стану «людського буття» у його життєстверджувальних вимірах.

Запропонований контекст проблеми конструювання тіла і моральної психіки цікавий й тим, що в умовах війни сьогодення, у психологічній практиці усе частіше приходиться стикатися із клієнтами (комбатанти, цивільні дорослі громадяни і діти), які пройшли полон і катування, що пов'язане із тілесним подоланням фізичних тортур. Проте який формат становлення духовної незалежності по відношенню до матеріального тіла полонених, які пережили біль і знемогу у жахливих модальностях тортур, та механізм досягнення мети перемоги у цьому протистоянні, потребує свого вивчення не тільки в межах клінічної психології, але й в межах психотерапевтичної практики вра-

хування інфантильного травматичного досвіду у переживанні посттравматичного стресового розладу людини. Про це неодноразово підкреслювалося в останніх працях Н. Барінової, А. Булана, П. Козира, О. Кочаряна, М. Маркової, А. Харченка та ін. [3; 6; 7 та ін.].

Визначивши усю проблемність заявленої проблеми конструювання тіла і моралі людини, спробуємо провести психоаналітичний аналіз із усіма можливими варіантами її інтерпретації.

Метою статті є теоретична експлікація конструкції тіла та моральної психіки людини у психоаналізі задля актуалізації проблеми тіла у психотерапевтичній і клінічній практиці та сучасній культурі.

Аналіз попередніх досліджень. Заявлена проблема має широкий прояв в соціальних перетвореннях, тому основний масив наукових доробок зосереджений у працях соціологів, філософів та соціальних психологів, які окреслювали специфіку тілесної репрезентації тіла людини в соціумі [5; 11; 13 та ін.]. У роботах М. Гайдеггера спосіб людського буття описаний у характеристиці створювання (конфігурації) себе, іншої людини і світу, в якому живе людина [5]. Г. Деборг у своїй фундаментальній праці «Суспільство спектаклю» постійно підкреслював, що хоча тіло за своєю будовою є нестійкою і постійно мутуючою структурою, саме у тілі інтегровані усі турботи суб'єкта щодо досягнення ідеального образу тіла за параметрами краси, фізіології чи то здоров'я [13]. Дж. Бірман, наголошуючи на суб'єктивний зв'язок життя людини із способом виробництва, виокремлює динамічну цінність зовнішності та егоцентричності людини [11].

На сьогоднішній день біологічне тіло людини найкращим чином описано у нейрофізіологічному феномені «мозкового суб'єкту», в якому увібрано досягнення молекулярної біології, картування геному людини, технології клонування та допоміжної репродукції, виробництво нових ліків тощо [15]. А психоаналітичне тіло потягу презентоване переважно у психоаналітичних доробках З. Фрейда і Ж. Лакана. До фрейдівських пропедевтичних конструктивів вивчення психоаналітичного тіла належать положення про: зв'язок тілесного в людині із потягами (лібідо, скопічний потяг тощо), сексуальне задоволення на стадіях дозрівання (Едіпов комплекс і комплекс Електри тощо); ерогенізацію зон і органів людини (мастурбація, генітальна логіка тощо) [20]. Ж. Лакан пропонує модель психічного у вигляді «боромеева вузла» (уявлюване, символічне і реальне) та двофазне становлення психіки (зеркальне і едіпове), пояснення яких робить тілесне людини недосконалим, тобто тіло набуває свою ерогенність із визначеністю ерогенної функції [21]. Ідеї Фрейда і Лакана знайшли своє продовження у працях С. Леклер, П. Меллі,

М. Фернандес та ін., які й склали фундамент для узагальнення проблеми конструкції тіла і моральної психіки [17; 24; 27 та ін.].

Результати. Розпочинаючи теоретичний дискурс зазначеної проблеми, зазначимо, що класично роль тіла в конституції особистості, розглядають в межах індивідуальної історії людини та в історії психоаналізу в контексті: 1. Впізнання себе в обличчі матері; 2. Дитина перед дзеркалом; 3. З. Фройд перед дзеркалом [12]. Тому пропонуємо в аналізі опрацьованих джерел дотримуватися саме цієї логіки інтерпретації соціально-психологічних та психофізіологічних дискусій про тіло в психоаналізі.

Контекст *впізнання себе в обличчі матері* добре описаний в психоаналітичних працях М. Кляйн, Дж. Боулбі, Д. Віннікота, М. Малер тощо, загальним твердженням яких можна вважати положення про те, що новонароджена дитина спочатку не розрізняє меж власного тіла, тому що її внутрішні і зовнішні відчуття переплутані; поступово вона визначає поверхню свого тіла, його внутрішній зміст, і вибудовує свою схему і образ тіла; саме у цій прогресивній конструкції Я дитини вміщується дві протилежності – образ самої себе і образ іншої людини (матері) [2]. Мати або людина, яка турбується за дитину, стає її об'єктом: при смоктанні грудей немовля дивиться в обличчя тієї, яка його кормить, і, за словами Д. Віннікота, «в ній бачить самого себе» [31], і лише з часом поступово починає розуміти, що коли дивиться на неї, то бачить обличчя матері, тобто мати повертає немовляті власне «я» і дитина стає менш залежною від повернення свого «я» з обличчя матері і батька.

Загалом зв'язок між матір'ю і дитиною встановлюється з моменту зачаття, і майбутня мати приписує своїй дитині уявлюване тіло, яке наділяє афективними та лібідинальними інвестиціями (первинні риси Я). З. Фройд постійно наголошував, що тілесне дитини як складова Его поступово диференціюється від Воно через часткові потяги, які першопочатково спрямовані на саме тіло, тобто є аутоеротичними, а згодом стають нарцистичними, тобто спрямованими на Его. «Его – це частина Воно, яка змінена зовнішнім впливом, ... але вони не розділені різко, є «невідомі і безсвідомі» частина самості, яка певним чином «зберігається і може бути знову винайдена», тобто може повернутися» [18]. Також слід пам'ятати, що конструювання Я, поряд із диференціацією Воно, роль ідентифікацій має першопочаткове значення. В примітивній оральній фазі вони невідмінні від об'єктних вкладень, крім того що вони є найбільш загальними і довготривалими. Втрачений об'єкт знову інсталюється в Я, але при цьому, інвестиції замінюються ідентифікацією.

Контекст *дитини перед дзеркалом* добре пояснює початок процесу ідентифікації, який спочатку ретельно представлений у однойменній «пробі дзеркала» А. Валлона, а з часом розвинутий у психоаналітичному описі «стадії дзеркала» Ж. Лакана. Так А. Валлон називає «пробою дзеркала» досвід, в ході якого дитина, розташована перед дзеркалом, поступово починає відрізняти своє власне тіло від свого образу відображення, а потім поступово трансформувати власний образ відображення у символічний образ [30]. Описуючи побудову образу тіла, Ж. Лакан вводить «стадію дзеркала» як психічний момент еволюції людини в межах між 6-ма і 18-тю місяцями життя, протягом якого дитина передбачає оволодіння своєю тілесною одиницею через впізнання собі подібної та сприйняття власного відображення у дзеркалі. Тобто ця стадія це така собі специфічна демаркація себе через процес ідентифікації з іншим [22]. Маленька дитина, дивлячись в дзеркало, спочатку бачить когось іншого, і вже через секунду вона розуміє, що це ж вона, тим самим створюючи гру чергування себе й іншого. У цей період З. Фройд наполягає звернути увагу на так звану «тривогу восьмого місяця», коли немовля плаче та виражає своє незадоволення, якщо побачить незнайоме обличчя, а саме не схоже на обличчя матері [18]. Цей період виявлення власного тіла перед дзеркалом демонструє помітну еволюцію конституції суб'єкта через виникнення напруження між ідентифікацією та проекцією, а також можливість виникнення нарцисизма (яку, до речі, З. Фрейд вважав нормальною стадією сексуальної еволюції) як ставлення, що виникає в результаті переносу на Его суб'єкта лібідинальних вкладень (аутоеротизм), які раніше були спрямовані на об'єкти зовнішнього світу (об'єктна любов). Варто відзначити, що неповноцінне дитяче дозрівання веде за собою травми, які супроводжують людину протягом усього життя. У статті, присвяченій феномену емоційної резистентності в дискурсі психоаналітичного знання, систематизовано основні наслідки дитячої травматизації, як-от: реалізація неефективних захисних механізмів, регрес на більш ранню стадію психосексуального розвитку, ідентифікація з фігурою агресора, регрес на рівень функціонування архаїчних проявів Супер-Его, автоматизація Его, ремобілізація інфантильних імпульсів, виникнення деструктивних змін в структурі ідеального «Я». Сама травма, при цьому, є також і певним тригерним механізмом, який провокує актуалізацію інфантильних конфліктів [4].

Розглядаючи контекст *Фрейда перед дзеркалом*, актуалізуємо аспект ставлення людини до старості і відповідно до постарілого тіла. Метафоричність контексту пов'язана із авто-

біографічними екзистенціями самого Фрейда, описані у його тексті «Незнайомець», який побачив світ у 1919 році (Фрейду було на цей час 63 роки), де він розповідає про епізод, в якому мандруючи потягом, в купе спального вагона від поштовху відкрились двері туалету і «зайшов джентльмен похилого віку в халаті і дорожній кепці». Він піднявся, щоб вказати на помилку цієї людини, а потім із здивуванням зрозумів, що незваний гість був його власним відображенням у дзеркалі відкритих дверей. Автор зазначає, що він був охоплений сильними емоціями, адже йому не сподобалась його зовнішність, він злякався свого «дивного двійника» [19]. Саме тут Фрейд наголошує на переживанні людиною страху і жаху від самої себе, тобто сприйняття себе не тільки з боку естетики як щось «прекрасне», «привабливе» і «піднесене», але й боку того, що викликає «відразу» й «засмучення». Він переконаний, що в житті людини настає той момент, коли вона переживає «відоме, старе і знайоме» як «дивне і лякаюче». «Кожен із нас пройде цей індивідуальний етап розвитку, що відповідає цій анімістичній стадії примітивних людей, ніхто не минув цю фазу без збереження залишків і слідів, які ще здатні проявити себе, і що все, що зараз ще нас дивує як «незнайомець» задовольняє умову торкання тих залишків анімістичної психічної діяльності всередині нас, з часом дасть їм вираження». (переклад з порт. мови мій – Ж.П.) [19, с. 33]. Прикладами анімістичної психічної діяльності для нього є дитячі комплекси, які в певний час були репресовані і витіснені, або це первісні вірування, які були подолані. Таким чином, «двійник» на цій стадії життя (зрілості або старості) контрастує з двійником на стадії дзеркала: тіло, яке передусім є джерелом насолоди і радості в певний момент стає об'єктом жаху, безпорадності і тим, що робить роковий натяк на смерть. Образ постарілого тіла відправляє до кастрації, до близькості кінця, до швидкої смерті. І в цей час якісь обмін вже не можливий, адже у людини більше немає ресурсу стати кимось іншим. Однак у реальному світі завжди є уявлювана можливість, яка дає змогу побачити себе таким, яким хотілося б та ідентифікувати та полюбити себе в цьому світі.

Запропонований психоаналітичний дискурс конструкції тіла охоплює оригінальні дослідження сучасної психології, які підтверджують, що конструкт тіла є базовим субстратом людської життєдіяльності, і не тому, що тіло це не тільки біологічна характеристика, але й тому, що тіло має зовнішню і внутрішню тілесність, що у комплексі складають тілесно-соціальне, або точніше сказати, моральне утворення [16; 25; 26; 28; 29 та ін.].

Тіло, і передусім його поверхня, є місцем, від якого виходять зовнішні і внутрішні

відчуття: дотик, звуки, внутрішні та пропріоцептивні відчуття, відчуття болю, які повідомляють про внутрішні органи. При цьому зір відіграє особливу роль. Насамперед, зір дає змогу пізнати іншого і пізнати себе, визначити контури різних частин тіл, і тільки, дивлячись у дзеркало, можна впізнати своє обличчя. Саме за допомогою погляду створюється образ самого себе, дзеркальний образ, створений актом бачення себе у дзеркалі, споглядання і погляду іншої людини. Кожен образ сам по собі дуже оманливий, скороминучий, ілюзорний. Окрім того, наше уявлення про самих себе – наш образ – наше уявлення про світ відображають нашу точку погляду. У будь-якому випадку наше тіло «завдяки власним інтенціям і зусиллям у суперечливій єдності з психічною активністю соціалізується, окультурюється, унормовується, а також індивідуалізується і розвивається, стає (чи не стає) таким, яким його хоче мати його господар, а не тільки соціум» [8, с. 88].

Онтогенез людського тіла завжди відбувається у безпосередньому зв'язку із оточуючим середовищем. Але постає питання – як тіло реєструє та засвоює досвід? Відповідь на це питання віднаходимо у проєкті наукової психології З. Фрейда, в якому він представляє нейронну сітку, поділену на три системи, та передбачає певні уявлення про зв'язки між нейронами, які є важливими для нейронауки двадцятого століття. На думку З. Фрейда, нейрон є матеріальною опорою і складовим елементом психічного апарата, який є провідником і акумулятором енергії, в залежності від системи, до якої він належить. Від контакту організму з оточуючим середовищем нейрони будуть згруповані у такі три системи як ψ -система, ϕ -система і ω -система. Енергію, яка циркулює, трансформується та розряджається, З. Фрейд називає Q (або Q_n для позначення міжклітинної енергії або енергії, що надходить зсередини самого тіла). Контактні бар'єри між нейронами, що роблять їх проникними і непроникними, регулюють проходження Q та фактично й є основним механізмом пам'яті як здатності нервової тканини постійно модифікуватися: якщо величина опору контактного бар'єру більше Q, то нейрони непроникні та зберігають збудження і формують пам'ять, і, навпаки, якщо величина опору контактного бар'єру менше Q, то нейрони проникні і беруть участь в тільки в процесах сприйняття. Фактично все, що відбувається з людиною протягом її дозрівання, відбувається завдяки складній нейронній сітці: система ϕ неперервно отримує і вловлює збудження (Q) від зовнішнього середовища тіла; охоплені стимули розповсюджуються через ϕ , досягають системи ψ і ω , де вони викликають відчуття [32].

Власне кажучи, функціонування системи нейронів утворює специфічну термодинамічну

модель, яка відповідає за психічні процеси – це складно інтегрована нейронна сітка з більш менш інтенсивними асоціаціями в залежності від збуджень, отриманих із зовнішнього середовища або із середини тіла. Завдяки асоціаціям між нейронами і Q-шляхів в нейронній системі виникають певні патерни, які мають тенденцію повторюватися за умови однотипових збуджень, викликаючи *переживання задоволення* засобом *розрядки*. А коли стан потреби виникає знову, то з'являється психічний імпульс, який реінвестує мнемонічні образи об'єкта (в перші роки життя для дитини це є люди (переважно матір), які є відповідальні за її догляд), щоб отримати першопочаткове задоволення. З часом ці образи ускладнюються, і дитина починає користуватися двома образами пам'яті (перший знаходиться в об'єкті задоволення, а другий у розрядці певною дією). Коли стан імпульсу або бажання з'являється знову, життєво важливі інвестиції автоматично переходять до двох образів пам'яті, реактивуючи їх. Але цим процес організації психічного відображення не обмежується. Слідуючи фрейдівському дискурсу, завжди слід брати до уваги так звану «організацію» нейронів в -системі, які відповідають за гальмування розрядки Q за умови відсутності об'єкта на основі інформації, яка надходить із -системи (вторинні психічні процеси) і транслює знаки реальності (*его-рівень свідомості*). Саме цей рівень моральної психіки й є відповідальним у конструюванні тіла. Его-організація утворюється із зв'язків, які обмежують або перешкоджають вільному протіканню збуджень і мають тенденцію повторення, тобто людське тіло, переживаючи збудження, починає ідентифікувати патерни нейронних зв'язків і робити свій вибір. Тіло може бути як об'єктом задоволення, так й об'єктом страждання, туги або сорому. Також часто внутрішнє уявлення людського тіла, тобто образу тіла та образу, який подається дзеркалом, не співпадає. І поступово тіло починає транслювати конфлікт, тому що воно перетворилося в симптом. Переважно гармонія тіла порушується зовнішнім агентом, які проникає через захист тіла (або розуму), як фізична сила, що викликає травми, поранення, переломи тощо, хімічна речовина, джерело інфекції, зародок чи то психологічна травма. На користь сказаного можна навести такі останнім часом актуальні дослідження, в яких оцінюється зв'язок сорому за образ тіла із стурбованістю з приводу зовнішнього вигляду та психічним благополуччям [1; 9; 10 та ін.]. Такі специфічні способи психічного реагування на власне тіло обов'язково пов'язані зв'язком з мовленнєвою реальністю людини і демонструють, на думку Ж. Лакана, такі три варіанти психічних структур та їх характерних

ресурсів як невроз / симптом, психоз / маячня та перверсія / фетиш [23].

Виходить так, що, з одного боку, тіло являє собою вісцеральну сукупність, в якому відбуваються органічні процеси («схема тіла»), а з другого боку, це психічні уявлення («образ тіла»), які сприймаються як суб'єктом, так й іншими, хто його бачать. Якщо схема тіла є однаковою для усіх особин людського роду, то образ тіла є специфічним для кожного конкретного випадку, і залежним від типу лібідозних відносин [14]. У фрейдівському дискурсі, тіло, щоб стати Я, а потім суб'єктом, потрібно бажати: спочатку матерів, потім собі та іншому [20]. Д. Віннікот також підкреслював впливовість середовища в конституції особистості, і, особливо роль батьків в процесі дорослішання дитини, адже у їх спільній грі як автономній діяльності, починає вироблятися смисл [31]. На думку засновника селф-психології Х. Кохута, людина, пройшовши процес інтерналізації із селфоб'єктами, виробляє так звані полюси «селф» – дзеркальний, ідеальний та альтер-полюс, які з'єднані між собою «електричною дугою» базових навичок і талантів, за допомогою яких індивід набуває життєвий баланс і сенс життя [2].

Завершуючи психоаналітичний екскурс в проблему конструкції тіла і моральної психіки людини, хотілося б наголосити, що людське тіло завжди є видимим і відчутним, а його моральне наповнення є базовим орієнтиром «окультурення тіла» (за В. Татенком), що наповнює життя людини онтичними диспозиціями «тілесне-для-себе», «тілесне-для-мене» та «тілесне-для-інших». Конструкція тіла відбувається у відповідності з історичними факторами суб'єктивності, які підтверджують або змінюють теологію тіла: психо-соматичний вимір засобом теологічного функціонування завжди знаходиться в пошуку організації, спрямованої на розрядку потягів. Також не слід забувати, що коли людина сприймає своє власне тіло або його частини, вона проектує ці образи на інші тіла. Ось чому насправді важко сказати, яке тіло ми сприймає першим – своє чи чуже. Звідси можна пояснити психологічний зміст іміджу як соціального феномену людини. Окрім побудови свого іміджу, людина може й зруйнувати образ свого тіла засобом постійного пошуку ідеального тіла, як-от перманентні пластики, татуювання, пірсинги тощо.

Загальним алгоритмом конструювання тіла у психотерапевтичній і клінічній практиці, є, на нашу думку, психоаналітична позиція інтерпретації тіла як біо-нейро-психо-утворення із обов'язковим врахуванням положень: тіло – це суб'єктивний досвід людини, який набувається з народження в системі об'єктних відносин з оточуючими (особливо з матір'ю); усвідомлення власного тіла пов'язане із емо-

ціями та почуттями людини про саму себе (те, як ми відчуваємо та думаємо про своє тіло, впливає загалом на сприйняття світу); аспекти тілесного досвіду формуються в оцінках інших людей, в спілкуванні, в автобіографічних спогадах та реакції на них («очі іншої людини» стають власними «очима пам'яті»); психологічна конструкція тіла не фіксована і не статична, вона постійно змінюється, тому що соціально детермінована (людське тіло залежить від вимог соціуму і постійно прагне до гомеостазу). Цей алгоритм підтверджує, що конструкція тіла і моральної психіки людини є матеріальним і одночасно символічним феноменом.

Висновки. Презентований матеріал дає змогу доповнити психоаналітичний матеріал щодо конструювання тіла в авторській систематизації матеріалу задля цілісного уявлення про функціонування тіла як біо-нейро-психо-утворення, в якому об'єднані внутрішні та зовнішні чинники узгодженої активності та наближення до ідеалу краси та досконалості. Акт конструювання психоаналітичних дискурсів щодо тіла призводить до знаходження образів, які пронизують нас із самого народження з метою задоволення різноманітних соціальних кореляцій життя. Тобто саме психоаналітичний дискурс приводить до усвідомлення, що конструкція тіла і моральної свідомості складають цілісність людини в її фізичних, розумових, емоційних настановах. І така тотальність, охоплюючи психоаналітичні знання вчених та власний спосіб розуміння його смислу, сприяє розширенню методології вивчення зазначеного феномену.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абсаямова Л.М. Образ тіла як психологічний чинник порушень харчової поведінки. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. 2017. № 56. 9–18. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/16>.
2. Багрій Я. Психоаналіз. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2016. 138 с. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/psichoanaliz.pdf>.
3. Булан А.А. Психоемоційні стани комбатантів в умовах бойових дій. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4(29). С. 9–12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858285.pdf>.
4. Волков К., Вірна Ж. Феномен емоційної резистентності в дискурсі психоаналітичного знання. *Current aspects of the development of science and technology : collective monograph*. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2022. 223–236. URL: https://docs.google.com/viewer?docex=1&url=https://www.eo.kiev.ua/resources/zmist/mono10/mono2022_10.pdf.
5. Гайдергер М. Будувати, проживати, мислити. Харків : Фоліо, 1998. С. 313–332. URL: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/text-i-perek/kn3-heid1.htm>.
6. Кочарян О.С., Барінова Н.В., Харченко А.О. Специфічність структури інфантильного травматич-

ного досвіду у демобілізованих учасників бойових дій в Україні з постстресовою психологічною дезадаптацією, що пережили різні типи інфантильних травм. *Психологічне консультування і психотерапія*, 2018. Т. 2. Вип. 9. С. 34–56. URL: <https://periodicals.karazin.ua/psychotherapy/article/view/11577/10992>.

7. Маркова М.В., Козира П.В. Постстресові дезадаптаційні стани на тлі соціальних змін : аналіз проблеми. *Медицина психологія*. 2015. № 1(37). С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mpsl_2015_10_1_4.

8. Татенко В. Психологія інтимного життя : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 300 с.

9. Шебанова В., Яблонська Т. Вплив проблемної харчової поведінки на трансформації внутрішньої картини життєдіяльності. Соціальна ідентичність особистості в модернових умовах. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. С. 257–289. URL: <http://dSPACE.knu.ua/handle/123456789/10008>.

10. Alvarenga M., Figueiredo M., Timerman F., Antonaccio C. *Nutrição Comportamental*. São Paulo, Brasil: Manole : 2019. 210 p.

11. Birman J. *As pulsões e seus destinos: do corporal ao psíquico*. Rio de Janeiro : Civilização Brasileira, 2009. 130 p. URL: https://lotuspsicanalise.com.br/biblioteca/Joel_Birman_As_pulsoes_e_seus_destinos_do_corporal_ao_psiquico_-_Colecao_Para_Ler_Freud.pdf.

12. Campos S. A imagem corporal e a constituição do eu. *Reverso*. 2007. V. 29. No 54. URL: http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0102-73952007000100009&lng=pt&nrm=iso&tlang=pt#Cor.

13. Debord G. *A sociedade do espetáculo*. Rio de Janeiro : Contraponto, 1997. 169 p. URL: <https://www.marxists.org/portugues/debord/1967/11/sociedade.pdf>.

14. Dolto F. *A imagem inconsciente do corpo*. Tradução: Noemi Moritz Kon e Marise Levy São Paulo: Perspectiva, 2017. 164 p.

15. Ehrenberg A. O sujeito cerebral. *Psicologia Clínica*. 2009. 21(1). 187–213. URL: http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0103-56652009000100013.

16. Farias M.L., Cordeiro S.N. Narrativas de mulheres sobre o processo de envelhecimento feminino: reflexões a partir de uma perspectiva psicanalítica. *Psicologia Argumento*. 2023. 41(112). URL: <https://doi.org/10.7213/psicologum.41.112.AO06>.

17. Fernandes M.H. *Corpo*. São Paulo : Casa do Psicólogo, 2003. 175 p.

18. Freud S. O ego e o id (1923). *Edição Standard Brasileira das Obras Psicológicas Completas*. V. 19. Rio de Janeiro : Imago, 1976. 1–66.

19. Freud S. O estranho. *Revista abosoes*. 2019. No. 10. URL: <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/42193-157127-1-PB.pdf>.

20. Freud S. Três ensaios sobre a teoria da sexualidade. *In Edição standard brasileira das obras psicológicas completas de Sigmund Freud*. Rio de Janeiro : Imago. 1976. Vol. VII, 123–253.

21. Lacan J. Algumas reflexões sobre o eu. *In Psilacânise: Algumas reflexões sobre o espelho, por Jacques Lacan*. N.2. São Paulo : Clínica Freudiana, 1985.

22. Lacan J. O Seminário livro 11: os quatro conceitos fundamentais da psicanálise. Rio de Janeiro : Jorge Zahar, 1985. 273 p.

23. Lacan J. O seminário, livro 3 : As psicoses (1955–1956). Texto estabelecido por Jacques-Alain Miller. Rio de Janeiro : Zahar, 1992. 134 p.
24. Leclaire S. O corpo erógeno. São Paulo : Escuta, 1992. 212 p.
25. Levyska I. Transformations of body image associated with impaired perception. *Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools*. 2019. 34(4), 39–46.
26. Lourenço G.O., Kobori E.T. A pandemia e o luto sob o olhar psicanalítico: Uma revisão de literatura. *Psicologia Argumento*, 2023. 41(113). URL: <https://doi.org/10.7213/psicolargum.41.113.AO06>.
27. Mielli P. Sobre as manipulações irreversíveis do corpo. Rio de Janeiro : Contracapa, 2002. 92 p.
28. Oliveira M. O sujeito, seu corpo e o adoecer. *Reverso*. 2021. V. 43. No. 82. 51–58. URL: http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0102-73952021000200007&lng=pt&nrm=iso.
29. Pratima K., Bhavya B. Body Image Shame, Appearance Anxiety, and Mental Health Well-Being among Young Adults Victims of Body Shaming, *Youth Voice Journal*. 2022 ; ISSN (online): 2056–2969.
30. Wallon H. As origens do caráter na criança. São Paulo: Difusão Européia do Livro, 1971. 134 p. URL: <https://www.livrosgratis.com.br/ler-livro-online-115761/henri-wallon>.
31. Winnicott D.W. O uso de um objeto e o relacionamento através de identificações. In *Explorações psicanalíticas*. Porto Alegre: Artmed, 1994. 152 p.
32. Winograd M. Psicanálise, ciência cognitiva e neurociência: notas para uma interlocução sobre o corpo pensante. *Psyche*. 2006. Vol.10. No. 19. 179–195. URL: http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1415-11382006000300012&lng=pt&nrm=iso.